

Верховний
Суд

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

National Judge's Forum

«Актуальні питання з розгляду спорів, пов'язаних із захистом прав фізичних осіб в умовах воєнного стану в Україні»

26 квітня 2023 року, м. Київ

Ян БЕРНАЗЮК

суддя Касаційного адміністративного суду у складі Верховного Суду,
доктор юридичних наук, професор

Національна безпека – верховенство права
Національна безпека – національні інтереси

Трискладовий тест вирішення публічно-правового спору передбачає, що суд, приймаючи рішення у межах суддівського розсуду (дискреції суду), перевіряє його на відповідність (несуперечність) *принципам* :

1. Національної безпеки
2. Суспільного інтересу
3. Ефективності захисту порушеного права особи

Конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України.

В умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції.

Рішення Конституційного Суду України (справа за зверненнями жителів міста Жовті Води) від 25 грудня 1997 року № 9-зп

Стаття 55 Конституції України містить загальну норму, яка означає право кожного звернутися до суду, якщо його права чи свободи порушені або порушуються, створено або створюються перешкоди для їх реалізації або мають місце інші ущемлення прав та свобод.

Зазначена норма зобов'язує суди приймати заяви до розгляду навіть у випадку відсутності в законі спеціального положення про судовий захист.

Відмова суду у прийнятті позовних та інших заяв чи скарг, які відповідають встановленим законом вимогам, є порушенням права на судовий захист, яке відповідно до статті 64 Конституції України не може бути обмежене.

Міжнародні стандарти застосування принципу національної безпеки

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами)
(Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 6. Право на справедливий суд

1.Судове рішення проголошується публічно, але преса і публіка можуть бути не допущені в зал засідань протягом усього судового розгляду або його частини в інтересах моралі, громадського порядку чи **національної безпеки в демократичному суспільстві**, якщо того вимагають інтереси неповнолітніх або захист приватного життя сторін, або - тією мірою, що визнана судом суворо необхідною, - коли за особливих обставин публічність розгляду може зашкодити інтересам правосуддя.

Міжнародні стандарти застосування принципу національної безпеки

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами)
(Європейська конвенція з прав людини)

Стаття 15. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації

1. Під час війни або іншої **суспільної** небезпеки, яка загрожує життю нації (**other public emergency threatening the life of the nation**), будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.
2. Наведене вище положення не може бути підставою для відступу від статті 2, крім випадків смерті внаслідок правомірних воєнних дій, і від статей 3, 4 (пункт 1) і 7.

Конституція України

Термін «безпека» в аспекті нашого огляду згадується в Конституції України більше 30 разів.

Можна умовно виділити чотири основні сфери застосування принципу національної безпеки:

1. захист суверенітету України,
2. захист територіальної цілісності України,
3. забезпечення економічної безпеки України,
4. забезпечення інформаційної безпеки України.

Ч. 1 Захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу.

Ч. 3 Забезпечення державної безпеки і захист державного кордону України покладаються на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави.

Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її **національних інтересів і безпеки** шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права.

Винятки, як і в Конвенції та Пакті:

1. Право на приватність (ст. 32)
2. Свобода слова (ст. 34)
3. Право на об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36, 37)
4. Право на мирні зібрання (ст. 39)
5. Право на страйк (ст. 44)

Ніхто не може зазнавати втручання в його особисте і сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України

Не допускається збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, **крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки**, економічного добробуту та прав людини.

Кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань.

Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб - на свій вибір.

Здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, **за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки** та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Утворення і діяльність політичних партій та громадських організацій, програмні цілі або дії яких спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, **підрив її безпеки**, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення, забороняються.

Громадяни мають право збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування.

Обмеження щодо реалізації цього права може встановлюватися судом відповідно до закону **і лише в інтересах національної безпеки** та громадського порядку - з метою запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей.

Ті, хто працює, мають право на страйк для захисту своїх економічних і соціальних інтересів.

Порядок здійснення права на страйк встановлюється законом з урахуванням **необхідності забезпечення національної безпеки**, охорони здоров'я, прав і свобод інших людей.

Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 9-р/2019 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки»

«Конституційний Суд України виходить з того, що Закон ухвалено «з метою недопущення повторення злочинів комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів, будь-якої дискримінації за національною, соціальною, класовою, етнічною, расовою або іншими ознаками у майбутньому, відновлення історичної та соціальної справедливості, усунення загрози незалежності, суверенітету, територіальній цілісності та національній безпеці України».

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2011 від 16 червня 2011 року у справі за конституційним зверненням громадянина Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1, 2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941–1945 років»

В аспекті конституційного звернення положення зазначеного Закону щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги від 21 квітня 2011 року № 3298–VI треба розуміти так, що Конституцією України визначено вичерпний перелік державних символів України, якими є Державний Прапор України, Державний Герб України та Державний Гімн України.

Крім того, Суд визнати такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), положення абзацу шостого статті 2 цього Закону (Закон втратив чинність на підставі Закону № 315-VIII від 09 квітня 2015 року).

До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Угоди між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України (31.03.2023)

<https://ccu.gov.ua/novyna/do-sudu-nadiyshlo-konstytuciyne-podannya-shchodo-vidpovidnosti-konstytuciyi-ukrayiny>

https://ccu.gov.ua/sites/default/files/3_125_2023_utochnennya.pdf

До Конституційного Суду України 31 березня 2023 року надійшло конституційне подання 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Угоди між Україною та Російською Федерацією з питань перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 21 квітня 2010 року, ратифікованої Законом України від 27 квітня 2010 року №2153-VI «Про ратифікацію Угоди між Україною та Російською Федерацією з перебування флоту Російської Федерації на території України».

Суб'єкт права на конституційне подання вважає, що оскаржувана Угода не відповідає частині сьомій статті 17 Основного Закону України, а також стверджує, що вказана Угода суперечить принципам забезпечення національної безпеки.

У Туреччині пояснили, чому не вводять санкції проти РФ: Як тоді торгувати і чи приїдуть туристи? (20.04.2023)

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/04/20/7160257/>

<https://www.dha.com.tr/gundem/bakan-cavusoglu-ne-demek-28-eyalete-boleceksiniz-turkiyeyi-2239098>

Міністр закордонних справ Туреччини Мевлют Чавушоглу в четвер пояснив, що в питанні запровадження санкцій проти Росії Анкара буде послуговуватись лише національними інтересами.

«Ми є однією із п'яти найсильніших країн НАТО в кожному питанні, але я повинен ставити інтереси моєї нації і моєї країни понад усе. От ви наклали санкції на Росію, а як жителі Аланії будуть продавати свою продукцію?», – зазначив він.

«Чи приїдуть туристи до Туреччини в такій ситуації? Ми не поступаємося своїми принципами заради того, щоб привабити туристів і продати товари», – пояснив Чавушоглу.

У Сербії радіють, що через війну в Україні до них переїхали тисячі освічених росіян (20.04.2023)

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/04/20/7160256/>

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-04-20/russians-fleeing-putin-a-boon-to-serbia-s-economy-brnabic-says?srnd=premium-europe>

Прем'єр-міністерка Сербії Ана Брнабіч у четвер підкреслила, що сербська економіка виграє від припливу тисяч кваліфікованих та освічених росіян, які покинули свою країну після її повномасштабного вторгнення в Україну.

Окремо Брнабіч прокоментувала можливість приєднання Сербії до санкцій Європейського Союзу проти Росії. За її словами, серби «рішуче налаштовані проти санкцій» та вважають, що вони «насправді не зменшують здатність або готовність країни вести війну».

Болгарія готова заветувати ядерні санкції проти РФ і хоче припинення війни – президент (09.02.2023)

<https://www.pravda.com.ua/news/2023/02/9/7388621>

Президент Болгарії Румен Радев виступив на саміті ЄС та заявив, що надання зброї Україні дорівнює «гасінню пожежі бензином».

«Болгарія не може прийняти санкції щодо ядерної енергетики, тому що вони безпосередньо вплинуть на нашу ядерну енергетику. Цього не можна допустити. Ми розглядаємо всі можливі сфери, де можливі (подальші санкції). Але там, де на карту поставлені наші інтереси, як у ядерній енергетиці, ми дуже уважно стежимо за цими питаннями», - сказав він.

Франція бере курс на дружбу з Китаєм: навіщо Макрон почав гру всупереч інтересам США (10.04.2023)

<https://www.eurointegration.com.ua/articles/2023/04/10/7159492/>

Президент Франції від самого початку зайняв примирливу позицію у відносинах з Китаєм з виразним економічним відтінком: до його делегації входили понад 50 керівників великих французьких корпорацій, що показувало налаштування не лише не обтинати економічні відносини з Китаєм, а навпаки, широко розвивати їх, всупереч американській політиці і навіть внутрішньоєвропейським розмовам про небезпеки надмірної економічної залежності від Китаю, які, приміром, поховали велику угоду щодо інвестицій.

Такий екстравагантний і ризикований крок французького президента міг би вважатися виправданим, лише якби він призвів до реальної корекції зовнішнього курсу Пекіна і спирався на загальноєвропейський консенсус, а не на вузькі національні інтереси чи особисті переконання.

Угорщина також заборонила імпорту сільськогосподарської продукції з України (16.04.2023)

<https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/16/7398050/>

<https://24.hu/belfold/2023/04/15/magyarorszag-megtiltja-mezogazdasagi-termekek-import-ukrajna/>

Угорщина слідом за Польщею тимчасово заборонила імпорту зернових та олійних культур, а також деяких інших сільськогосподарських продуктів з України щоб захистити власний аграрний сектор.

Міністр сільського господарства Угорщини Іштван Надь: «Уряд зобов'язується представляти інтереси угорських фермерів, і за відсутності дієвих заходів з боку ЄС, він, як і Польща, тимчасово заборонить імпорту зернових та олійних культур з України та деяких інших сільськогосподарських продуктів в Угорщину».

США подумують про примусові заходи щодо російської "Лабораторії Касперського" (07.04.2023)

<https://www.epravda.com.ua/news/2023/04/7/698916/>

<https://www.wsj.com/articles/biden-administration-weighs-action-against-russian-cybersecurity-firm-b84afcd7>

Міністерство торгівлі США розглядає можливість застосування примусових заходів проти російської компанії із кібербезпеки "Лабораторія Касперського".

Минулого року адміністрація Байдена активізувала перевірку антивірусного програмного забезпечення "Лабораторії Касперського" з точки зору національної безпеки, оскільки зросли побоювання щодо російських кібератак після вторгнення Москви в Україну.

Якщо США підуть на такий крок, це стане зразком для заборони китайського TikTok або інших іноземних технологій, якщо вони становитимуть загрозу національній безпеці

ТікТок може відокремитися від своєї материнської компанії ByteDance (15.03.2023)

<https://www.epravda.com.ua/news/2023/03/15/698064/>

<https://www.bloomberg.com/news/articles/2023-03-14/tiktok-considers-divesting-from-bytedance-if-deal-with-us-fails?leadSource=uverify%20wall>

Керівництво платформи ТікТок обговорює можливість відокремлення від своєї материнської компанії ByteDance, щоб допомогти вирішити проблеми, пов'язані з ризиками для національної безпеки.

ТікТок перебуває під пильною увагою через свою китайську власність, яка, на думку американських чиновників, може призвести до маніпуляцій або шпигунства з боку Китаю за американцями - побоювання, які ТікТок намагається усунути.

Компанія, яка проходить перевірку з точки зору національної безпеки Комітетом з іноземних інвестицій США, минулого року погодилася впровадити низку змін.

Пропозиція включає залучення американського технологічного гіганта Oracle Corp. для розміщення даних американських користувачів і перевірки її програмного забезпечення, а також призначення затвердженої урядом наглядової ради у складі трьох осіб.

Анастасіос Аріма. Ланцюг постачання титану в США потрібен для національної безпеки (13.05.2021)

https://www.realclearpolicy.com/articles/2021/05/13/us_titanium_supply_chain_needed_for_national_security_776880.html

Міністерство внутрішніх справ США оголосило титан одним із 35 мінеральних товарів, життєво важливих для економічної та національної безпеки США. Міцний, легкий метал є невід'ємною частиною широкого спектру високотехнологічних застосувань у сфері оборони, дослідження космосу та електромобілів.

На жаль, США практично не виробляють титан. Вона покладається на імпорт понад 90 відсотків своєї титанової руди. Залежність США від іноземних джерел титану ставить під загрозу інтереси США, особливо тому, що Китай і Росія мають велику частку світового ринку титану, яка постійно зростає.

Рада Європи закликала Угорщину привести закон про таємне спостереження у відповідність до рішень ЄСПЛ (10.03.2023)

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/10/7157743/>

Комітет міністрів Ради Європи закликав владу Угорщини виконати рішення Європейського суду з прав людини у справі «Szabó and Vissy v. Hungary» (заява № 37138/14) та приведення національного законодавства про таємне спостереження в цілях національної безпеки у повну і ефективну відповідність до вимог Конвенції.

Комітет нагадав, що ЄСПЛ встановив порушення права заявників на повагу до їхнього приватного і сімейного життя та кореспонденції у зв'язку з угорським законодавством про заходи таємного спостереження.

Це відбувалося саме в рамках збору розвідувальної інформації в інтересах національної безпеки, який не передбачав «достатньо точних, ефективних і всеосяжних гарантій щодо замовлення, виконання та можливого відшкодування таких заходів».

Комітет також із зацікавленістю відзначив інформацію, отриману від влади в жовтні 2022 року, про те, що необхідний законодавчий процес готується, але висловив «глибоке занепокоєння» тим, що майже через сім років після того, як рішення Суду у справі стало остаточним, і незважаючи на те, що влада підтвердила необхідність законодавчої реформи ще в 2017 році, і незважаючи на неодноразові заклики Комітету в цьому відношенні, влада не надала жодної письмової інформації.

Президент Естонії не затвердив закон про знесення радянських пам'ятників

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/7/7157478/>

<https://rus.err.ee/1608906860/prezident-ne-provozglasil-tak-nazyvaemyj-zakon-o-sovetskih-pamjatnikah>

«Ч. 1 ст. 1 ухваленого закону юридично неясна і тому суперечить ч. 2 ст. 13 Конституції», - заявив президент Каріс.

У частині статті, про яку говорить президент, сказано: "Загальнодоступна частина будівлі, а також публічно виставлені пам'ятники, скульптури, меморіали та інші подібні об'єкти не можуть розпалювати ненависть, підтримувати або виправдовувати злочини окупаційного режиму або акту агресії, геноциду, злочину проти людяності або воєнного злочину".

У своєму рішенні Каріс пояснив, що, згідно з пояснювальною запискою, метою закону є заборона і видалення з публічного простору таких об'єктів, які порушують почуття справедливості суспільства або становлять загрозу безпеці Естонії.

«Це легітимна мета, але заборонені об'єкти позначені в законі виразом, який неможливо однозначно витлумачити і за допомогою загальноприйнятих способів інтерпретації».

«Принцип правової ясності вимагає, щоб закон був достатньо ясним і зрозумілим, щоб кожен міг передбачити дії держави і відповідним чином скоригувати свої дії».

Timothy Ash (Тімоті Еш). Make Russia Pay (Змусити Росію заплатити) (16.02.2023)

https://timothyash.substack.com/p/make-russia-pay?utm_source=substack&utm_medium=email

Роздумуючи про можливість конфіскації активів рф варто виходити з того, що зараз все можливо, оскільки нам потрібно зробити для перемоги України.

рф чітко заявила, що воює із Заходом, з нами. Ми боремося тут за виживання нашої системи, а не лише України, і якщо забезпечення успіху України означає переказ заморожених активів з рахунку фашиста, військового злочинця та маніяка геноциду, щоб відбудувати Україну для забезпечення нашої оборони, тоді просто зробіть це.

Тепер це пріоритет національної безпеки, який переважає занепокоєння щодо будь-якої потенційної ерозії недоторканості права власності.

Мірило правовладдя (Rule of Law Checklist): Венеційська Комісія Ради Європи. Коментар. Глосарій., 2017, - 163 с.

<https://www.venice.coe.int/images/SITE%20IMAGES/Publications/Rule%20of%20Law%20checklist%20UKR.pdf>

ЗАКОННІСТЬ охоплює собою, зокрема, наступні складові

1. **Ієрархічна вищість приписів актів законодавства**
2. **Дотримання приписів актів законодавства** (органи публічної влади діють на підставі встановлених приписів права (standing law); поняття «право» (від англ. "law") охоплює не лише конституції, міжнародне право, статутне право та підзаконні акти, а й також – де доречно – суддєтворене право (judge-made law)).
3. **Зв'язок між правом міжнародним і правом національним** (національна юридична система забезпечує неухильне додержання державою зобов'язань, взятих нею за міжнародним правом)
4. **Нормотворчі повноваження виконавчої влади** (законодавчі повноваження делеговані виконавчій владі парламентом мають визначену чітко законодавчим актом мету, зміст та обсяг делегованих повноважень)
5. **Законодавчі процедури** (процес запровадження приписів права є прозорим, підзвітним, демократичним і таким, що передбачає участь заінтересованих суб'єктів)
6. **Винятки за надзвичайних станів** (існують особливі приписи національного права, що застосовуються до надзвичайних станів (війна або інша надзвичайна ситуація, що загрожує життю нації))
7. **Обов'язковість виконання приписів актів законодавства**

Винятки за надзвичайних станів

I. Чи є за таких ситуацій можливим за національним правом відступ від прав людини?
Якими є обставини та критерії, що їх встановлено як підставу для запровадження винятку?

Винятки за надзвичайних станів

II. Чи забороняє національне право відступ від певних прав навіть за надзвичайного стану?

Підтвердження за джерелами: стаття 15 ЄКЛП («відступ під час надзвичайної ситуації»); стаття 4 МПГПП; стаття 27 АКЛП. Щодо конкретного застосування статті 15 ЄКЛП див. ECtHR *A. and Others v. the United Kingdom*, 3455/05, 19 February 2009, §§ 178, 182: відступ від статті 5(1) ЄКЛП було визнано як неспіввимірне (непропорційне). Щодо питання про надзвичайні повноваження див. також: CDL-STD(1995)012, *Emergency Powers*; CDL-AD(2006)015, *Opinion on the Protection of Human Rights in Emergency Situations*

Чи є способи відступу співвимірними (пропорційними), тобто чи звужено їх до тієї міри, що чітко обумовлена гострими потребами самого стану, його тривалості, умов та обсягу?

Винятки за надзвичайних станів

III. Чи обмежені також за тривалістю, умовами і обсягом можливості виконавчої влади відступати від звичайного розподілу повноважень за надзвичайного стану?

Винятки за надзвичайних станів

IV. Якою є процедура запровадження надзвичайного стану?

Чи існує парламентський контроль та судовий нагляд щодо дії та тривалості надзвичайного стану і щодо обсягу будь-якого відступу в його рамках?

1. Безпека держави та її демократичних інститутів, а також безпечність її посадовців і населення становлять життєві інтереси суспільного і приватного характеру, що заслуговують на захист і можуть спричиняти тимчасовий відступ від певних людських прав та запровадження екстраординарного розподілу повноважень. Утім, автократичні правління зловживали надзвичайними повноваженнями, аби залишитись при владі, присилувати опозицію на мовчання та обмежити людські права взагалі. Тому так важливі суворі обмеження щодо тривалості, умов та обсягу таких повноважень. Державна безпека та суспільна безпечність можуть бути здобуті в дієвий спосіб лише за демократії, яка цілком і повністю оберігає правовладдя (*CDL-AD(2006)015, § 33.*). Це вимагає парламентського контролю і судового нагляду щодо дії та тривалості оголошеного надзвичайного стану, аби запобігти зловживанню.

2. Відповідні приписи Міжнародного Пакту про громадянські й політичні права, Європейської Конвенції з людських прав та Американської Конвенції з людських прав є схожими (Стаття 15 ЄКЛП; стаття 4 МПГПП; стаття 27 АКЛП). Вони передбачають можливість відступу (що є відмінним від просто обмежень ґарантованих прав) лише у гранично виняткових випадках. Відступ не є можливим, з-поміж інших прав, від «так званих абсолютних прав, якими є: право на життя, заборона катування та нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання, заборона рабства, а також від принципу *nullum crimen, nullum poena*» (немає покарання без закону) (CDL-AD(2006)015, § 9. Щодо відступу від статті 15 ЄКЛП докладніше див. CDL-AD(2006)15, § 9ff).

1 Суд ООН частково задовольнив позов Ірану проти США у справі про конфісковані активи (30.03.2023)

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/30/7158951/>

<https://www.reuters.com/world/world-court-rule-iran-us-frozen-assets-claim-2023-03-30/>

Міжнародний суд ООН постановив, що Сполучені Штати незаконно дозволили заморозити активи деяких компаній із Ірану, й зобов'язав Вашингтон узгодити з Тегераном компенсацію за шкоду, завдану цими діями.

У 2016 році Тегеран подав позов до Міжнародного суду ООН після рішення Верховного суду США про використання коштів центрального банку Ірану для компенсацій 241 жертві вибуху американської військової бази в Лівані в 1983 році – він, як вважають, пов'язаний з Іраном.

Іран стверджував, що рішення американського суду є порушенням договору про дружбу 1955 року. Він, однак, був укладений ще у 1950-х роках – задовго до Ісламської революції 1979 року й подальшого розриву американо-іранських відносин. Крім того, Вашингтон остаточно вийшов з договору у 2018 році..

2 Суд ООН частково задовольнив позов Ірану проти США у справі про конфісковані активи (30.03.2023)

<https://www.eurointegration.com.ua/news/2023/03/30/7158951/>

<https://www.reuters.com/world/world-court-rule-iran-us-frozen-assets-claim-2023-03-30/>

Тим не менш, Міжнародний суд ООН постановив, що на момент заморожування активів іранських комерційних компаній та організацій договір діяв, а отже, США порушили свої зобов'язання.

Тепер сторони протягом двох років мають домовитись про суму компенсації іранській стороні, а в разі провалу переговорів Суд ООН почне новий розгляд для визначення конкретного числа.

Водночас судді не задовольнили ключову вимогу Ірану й заявили, що не мають юрисдикції щодо активів центрального банку Ірану на суму 1,75 мільярда доларів, які перебувають у власності США – цей банк не є комерційним підприємством, а отже, не захищений оспорюваним договором.

- 1 Окрема думка судді Конституційного Суду України Лемака В.В. стосовно Рішення від 16 вересня 2020 року № 11-р/2020 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України»

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/na11d710-20#Text>

Президент України забезпечує та керує в сферах оборони, національної безпеки та зовнішньої політики (пункти 1, 3, 17 частини першої статті 106 Конституції України); Кабінет Міністрів України «здійснює заходи» щодо національної безпеки України (пункт 7 статті 116).

З цього випливає, що навіть встановлення у функціональній суті НАБУ ознак органу виконавчої влади не дає підстави для висновку, що цей правоохоронний орган автоматично належить до сфери компетенції Кабінету Міністрів України, а Президент України не має стосунку до цієї сфери.

2) Важливо підкреслити ще одне - сама постановка питання про звуження обсягу конституційних повноважень Президента України і парламенту в сфері національної безпеки може завдати шкоди спроможності Української держави до захисту її державного суверенітету та територіальної цілісності в умовах протистояння агресії Російської Федерації, окупації нею частини території України.

Такій спроможності загрожує й відмова України від міжнародних зобов'язань у сфері національної безпеки, зокрема стосовно вибудови незалежних антикорупційних органів. Суд в останні роки завжди виявляв розуміння конституційної матерії через презумпцію узгодження з нею міжнародних зобов'язань держави.

Конституцієдавець (народ України) прямо вказав, що захист суверенітету і територіальної цілісності України, забезпечення її економічної та інформаційної безпеки є найважливішими функціями держави, справою всього Українського народу (частина перша статті 17 Основного Закону України).

Отже, захист національної безпеки, прав людини та інших фундаментальних цінностей, належить до імпліцитного ядра Конституції України. Це означає, що ніщо в тексті Основного Закону України не може бути витлумачене для зниження ефективності організаційних зусиль держави і народу в цій сфері.

Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційними скаргами Барсегяна Геворка Сенекеримовича та Ліненко Наталії Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 485 Митного кодексу України (щодо індивідуалізації юридичної відповідальності) 15 червня 2022 року у справі № 4-р(II)/2022

... суспільна користь адміністративних стягнень за адміністративні правопорушення полягає не в поповненні державного бюджету, а в забезпеченні **конституційного правопорядку, безпеки суспільства** та прав і свобод кожної особи ([перше речення абзацу першого підпункту 2.5 пункту 2 мотивувальної частини Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 21 липня 2021 року № 3-р(II)/2021]).

У низці приписів Основного Закону України йдеться про „**інтереси національної безпеки**“, „**економічну безпеку**“, „**громадський порядок**“ та інші явища, потреба захисту яких є правомірною (легітимною) метою застосування обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина.

1 Берназюк Ян. Заборона дискримінації як конституційно-правовий принцип: поняття та особливості реалізації

<https://constitutionalist.com.ua/zaborona-dyskryminatsii-iak-konstytutsijno-pravovyj-pryntsyp-poniattia-ta-osoblyvosti-realizatsii/>

Попри важливість принципу заборони дискримінації та рівності, за певних умов, допускається надання додаткових гарантій або вчинення інших позитивних дій щодо окремих категорій осіб, що не вважається порушенням принципу рівності, а навпаки сприяє його утвердженню. Крім того, за визначених підстав, можливий відступ від принципу заборони дискримінації, зокрема з метою забезпечення **національної безпеки**, оборони, загальносуспільних інтересів.

Таке застереження, наприклад, міститься у ч. 2 ст. 31 ГК України, відповідно до якої законом можуть бути встановлені винятки з положень цієї статті (щодо заборони дискримінації суб'єктів господарювання) з метою забезпечення національної безпеки, оборони, загальносуспільних інтересів.

2 Берназюк Ян. Заборона дискримінації як конституційно-правовий принцип: поняття та особливості реалізації

<https://constitutionalist.com.ua/zaborona-dyskryminatsii-iak-konstytutsijno-pravovyj-pryntsyp-poniattia-ta-osoblyvosti-realizatsii/>

Законодавством можуть визначатися винятки у застосуванні принципу заборони дискримінації в інтересах національної безпеки, оборони та суспільних інтересах; такі винятки повинні бути:

- достатньо обґрунтованими та вагомими,
- переслідувати легітимну мету,
- відповідати вимогам пропорційності.

Межі дозволеного втручання або обмеження прав особи державою у контексті загальних заходів економічної чи соціальної політики мають бути не занадто широкими та здійснюватися таким чином, щоб не порушувати конституційні та конвенційні приписи щодо заборони дискримінації (наприклад обмеження здійснення деяких видів підприємницької діяльності з метою забезпечення національної безпеки та оборони).

Прикладом легітимного відступу від принципу заборони дискримінації в інтересах національної безпеки є **постанова ВС від 10 липня 2019 р. у справі № 826/8854/17** за позовом ПАТ «Укртрансгаз» до Антимонопольного комітету України про визнання протиправним та скасування рішення, яким Постійно діюча адміністративна колегія Антимонопольного комітету України з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель задовольнила скаргу та зобов'язала ПАТ «Укртрансгаз» внести зміни до тендерної документації за вищезазначеною процедурою закупівлі.

В обґрунтування позовних вимог позивач зазначав, що вимоги ПАТ «Укртрансгаз» до учасників процедури закупівлі послуг з охорони об'єктів магістрального трубопровідного транспорту, визначені у Додатку 1 до тендерної документації, не можна вважати дискримінаційними, оскільки їх встановлення зумовлено необхідністю виконання позивачем вимог положень чинного законодавства, з огляду на що висновки, викладені в оскаржуваному рішенні відповідача, не відповідають дійсним обставинам справи, а рішення є протиправним, у зв'язку з чим підлягає скасуванню.

Постанова ВС від 10 липня 2019 р. у справі № 826/8854/17

Розглядаючи цю справу, ВС врахував, що законодавством встановлені певні обмеження здійснення деяких видів підприємницької діяльності з метою забезпечення національної безпеки та оборони, а тому зазначення ПАТ «Укртрансгаз» у Тендерній документації вимог до учасників з урахуванням приписів чинного законодавства, зокрема, постанови КМУ № 937, не є підставою вважати такі вимоги дискримінаційними та такими, що порушують антимонопольне законодавство.

Постанова Верховного Суду від 10 липня 2019 р. у справі № 826/8854/17

Верховний Суд вказав на правомірність рішення органу місцевого самоврядування про віднесення земельної ділянки до переліку тих, що не підлягають забудові, з мотивів захисту суспільних інтересів та національної безпеки

Постанова Верховного Суду від 07 лютого 2023 року у справі № 160/3164/22

У провадженні Верховного Суду перебувала справа за позовом Товариства з обмеженою відповідальністю (далі – Товариство, позивач) до Міської ради (далі – Міськрада, відповідач) про визнання протиправним та нечинним рішення в частині.

Позивач у цій справі оскаржував рішення Міськради, яким внесено зміни до рішення «Про затвердження переліку земельних ділянок, які не підлягають забудові», в частині доповнення переліку земельних ділянок, які не підлягають забудові, щодо земельної ділянки, на якій знаходився об'єкт нерухомого майна позивача, вважаючи, що цим рішенням порушено його права.

Суд апеляційної інстанції задовольнив апеляційну скаргу Міськради, скасував рішення суду першої інстанції (позов було задоволено частково) та прийняв нову постанову про відмову в задоволенні позову. При цьому суд апеляційної інстанції виходив з того, що земельна ділянка з відповідним кадастровим номером є земельною ділянкою комунальної власності та не відведена Товариству в користування або у власність; розроблення технічної документації із землеустрою має на меті формування земельної ділянки як окремого об'єкта і не є доказом того, що остання як на час звернення до суду, так і на момент розгляду цієї справи у судах, за встановлених обставин, буде затверджена відповідною радою та відведена у користування або у власність позивача.

Верховний Суд погодився з такими висновками суду апеляційної інстанції, залишив касаційну скаргу Товариства без задоволення, а постанову суду апеляційної інстанції – без змін.

Постанова Верховного Суду від 07 лютого 2023 року у справі № 160/3164/22

Суд врахував встановлені судами попередніх інстанцій обставини та дійшов висновку, що спірне рішення Міськради прийнято із врахуванням інтересів територіальної громади міста, з метою збереження територій міста, які мають озеленення та благоустрій, на яких розташовані дерева цінних порід, що віднесені до дворових територій житлових будинків з дитячими та спортивними майданчиками та ділянки, які не підлягають забудові відповідно до законодавства (парки, сквери, бульвари, захисні смуги водоймищ, охороні зони пам`яток тощо).

Верховний Суд врахував, що наказом командира військової частини «Про примусове відчуження майна на користь підрозділів військової частини» здійснено примусове відчуження нерухомого майна, у т.ч. споруду, що належить Товариству. У подальшому військовою частиною складено акт про вилучення нерухомого майна, яке належало на праві власності позивачу, який мотивовано потребою у недопущенні причалювання до Фестивального причалу або обстрілу з боку річки Дніпро з плавучих засобів, зважаючи на те, що споруда фактично не охороняється та здатна приховати кілька можливих груп противника у центрі Дніпра.

Постанова Верховного Суду від 07 лютого 2023 року у справі № 160/3164/22

Відповідно до частини п'ятої статті 41 Конституції України та статті 1 Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване з наступним повним відшкодуванням їх вартості, зокрема в умовах воєнного чи надзвичайного стану; примусове відчуження майна – це позбавлення власника права власності на індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану за умови попереднього або наступного повного відшкодування його вартості.

Враховуючи, що згідно з частиною п'ятою статті 6 зазначеного Закону право державної власності на майно виникає з дати підписання акта приймання-передачі, Суд дійшов висновку, що на момент розгляду цієї справи в суді першої інстанції власником нерухомого майна, яке належало позивачу, вже була держава в особі Міністерства оборони України.

Постанова Верховного Суду від 07 лютого 2023 року у справі № 160/3164/22

З огляду на вищевказане, Верховний Суд дійшов висновку про правомірність рішення органу місцевого самоврядування, яким віднесено земельну ділянку до переліку тих, що не підлягають забудові, виходячи з того, що (1) позивач не є суб`єктом, щодо якого застосовано таке рішення, або особою, яка є суб`єктом правовідносин, в яких його буде застосовано, (2) земельна ділянка є комунальною власністю та (3) не відведена позивачу в користування або у власність, а (4) рішення органу місцевого самоврядування про віднесення земельної ділянки до переліку тих, що не підлягають забудові, прийнято із врахуванням інтересів територіальної громади міста (суспільних інтересів) та національної безпеки.

Постанова Верховного Суду від 07 лютого 2023 року у справі № 160/3164/22

Врахування критерію добросовісності є прийнятним для віднесення певних вимог щодо рішень суб'єкта владних повноважень до надмірного формалізму, зокрема у сфері, пов'язаній з енергетичною безпекою та сприяння розвитку відновлюваній енергетиці: Верховний Суд

Постанова Верховного Суду від 23 лютого 2023 року у справі № 400/3396/19

Верховний Суд розглянув у касаційному порядку адміністративну справу за позовом фізичних та юридичних осіб (далі – позивачі) до районної державної адміністрації (далі – РДА, відповідач), за участі третьої особи – Товариства з обмеженою відповідальністю (далі – Товариство, третя особа), про визнання протиправними та скасування розпоряджень.

Спірні правовідносини у цій справі виникли стосовно правомірності надання дозволу на розробку та затвердження РДА Детального плану території земельної ділянки, яка планується для будівництва та експлуатації об'єктів вітроелектростанції за межами населених пунктів в межах територій сільської ради (далі – ДПТ). Позивачі, зокрема, вважали, що відповідачем порушено порядок проведення громадського обговорення проекту ДПТ, а також не враховано інтереси жителів відповідної територіальної громади.

У цій справі Судом було застосовано розпорядження Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2021 року № 907-р, яким схвалено Стратегію енергетичної безпеки, в якій енергетичну безпеку визначено складовою системи забезпечення національної безпеки та визначено такі стратегічні цілі забезпечення енергетичної безпеки та пріоритетні завдання для реалізації сценарію «позитивної трансформації» і стратегічного вибору, як, зокрема, забезпечення енергетичної ефективності використання енергоресурсів та енергоефективності національної економіки, екологічно прийняттого впливу енергетики на навколишнє природне середовище, інтеграції енергетичного сектору в політичний, технологічний, технічний, економічний та правовий простір ЄС.

Постанова Верховного Суду від 23 лютого 2023 року у справі № 400/3396/19

У цій справі Верховний Суд дійшов висновку, що запровадження та розвиток альтернативних джерел енергії, до яких відносяться і вітроелектростанції, інтеграція їх до Об'єднаної енергетичної системи України, нарощування обсягів виробництва та споживання такої енергії відповідає міжнародним зобов'язанням України, узгоджується із стратегічними цілями та пріоритетними завданнями забезпечення енергетичної безпеки, сприяє зменшенню негативного впливу на стан довкілля та підвищенню енергетичної незалежності держави.

Постанова Верховного Суду від 23 лютого 2023 року у справі № 400/3396/19

Використані джерела:

1. Берназюк Ян. Конституція України та глобальні світові процеси // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2016. – Серія Право. – випуск 38. – Т. 1. – С. 33-38. <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/28197>
2. Берназюк Ян. Конституційні процеси в країнах Європи: загрози та виклики для України // Науковий вісник УжНУ. Серія "Право" - 2017 р. - Випуск 43. – Т. 1. – С. 51-55. http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=nvuzhpr_2017_43%281%29_14
3. Берназюк Я.О. Директиви Президента України як одна з форм актів глави держави у сфері зовнішньополітичної діяльності та сфері національної безпеки та оборони // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. – 2011. – Серія № 18. Економіка і право: зб. наукових праць. – Випуск 16. – К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 157-163.
4. Берназюк Ян. Ознаки та зміст суспільного (публічного) інтересу, його співвідношення з державними інтересами // Право і суспільство № 6/2021 С. 146-153. http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2021/6_2021/21.pdf
5. Берназюк Ян. Критерії дотримання балансу суспільних (публічних) та приватних інтересів у національній судовій практиці // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2021, № 4 (96), С. 22-35 <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1429/1302>
6. Берназюк Ян. Захист суспільного (публічного) інтересу як критерій обмеження конституційних прав та свобод особи // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2021. – Серія Право. – Випуск 68, С. 124-130. https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/02/NVUzhNU_68.pdf
7. Берназюк Ян. Поняття суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві. The concept of public (public) interest in administrative judiciary // Visegrad Journal on Human Rights. 2021, № 6, С. 11-16 https://journal-vjhr.sk/wp-content/uploads/2022/02/VJRHR_6_2021_Last.pdf

Використані джерела:

8. Берназюк Ян. Аналіз судової практики в деяких категоріях справ щодо захисту суспільного (публічного) інтересу // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О.Дідоренка. – 2022, № 1 (97), С. 159-168. <https://journal.lduvs.lg.ua/index.php/journal/article/view/1466>
9. Берназюк Ян. Суб'єкти захисту суспільного (публічного) інтересу в адміністративному судочинстві // Слово Національної школи суддів України. 2021, № 4 (37), С. 85-96 http://slovo.nsj.gov.ua/images/pdf/2021/4_37_2021/Shkola-suddiv4-2021.pdf.
10. Берназюк Ян. Презентація на тему: «Принцип національної безпеки як підстава тимчасового обмеження прав і свобод людини в умовах воєнного стану (ст. 64 Конституції України) та відступу від зобов'язань держави (ст. 15 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод)» (Національна школа суддів України Відділ підготовки суддів Дніпровське регіональне відділення (8 лютого 2023 року)) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2023_prezent/bernaziuk_vidstup_bezpeka.pdf
11. Берназюк Ян. Презентація на тему: Restrictions of the rights and freedoms under conditions of martial law (art. 64 of the Constitution of Ukraine) and derogating (art. 15 of the Convention) (Bilateral cooperation between the Supreme Court of Ukraine and the Supreme Court of Estonia «Court in the Context of War» (19-20 жовтня 2022 року; м. Тарту, Естонія) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Presentation_of_Ian_Bernaziuk.pdf
12. Берназюк Ян. Презентація на тему: «Практичні аспекти застосування статті 15 конвенції про захист прав людини і основоположних свобод «відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації» (війна або інша суспільна небезпека)» (Всеукраїнський семінар для суддів та помічників суддів окружних та апеляційних адміністративних судів “Судова практика в питаннях – відповідях: адміністративне судочинство” (30 вересня 2022 року) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_st_15_Konven.pdf
13. Берназюк Ян. Презентація на тему: «Застосування судами принципу національної безпеки: український та міжнародний аспект» (Національна школа суддів України, Дніпровське регіональне відділення; Підготовки для підтримання кваліфікації суддів місцевих загальних судів (16 серпня 2022 року) https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_08_16_Bernazuk.pdf

Верховний
Суд

Дякую за увагу!